

La interpretació del que explica Pau Andreu en les cartes adreçades al seu cosí Francesc Boter, resident a Madrid, sobre la finalització del retaule major de Santa Maria, i la lectura del sermó pronunciat pel canonge Matas el dia de les Santes, 27 de juliol de 1783, han permès Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona de documentar que el retaule, atribuït fins ara a Salvador Gurri, va ésser realitzat per Carles Moretó, i que Salvador Gurri obrà solament les imatges i el sagrari o manifestador.

Del retaule, destruït el 1938, en resten diversos plafons decoratius. Les imatges van ésser destruïdes el 1936; només en va restar la testa del Pare Etern que coronava el retaule. Tot es conserva al Museu Arxiu de Santa Maria.

EL RETAULE MAJOR DE SANTA MARIA DE MATARÓ, 1767-1783

Acabat el gran presbiteri de l'església parroquial de Santa Maria, segons el projecte que havia fet l'arquitecte milanès Ercole Torelli, calia completar la seva decoració amb la instal·lació d'un nou retaule i l'altar major.

L'onze de desembre de l'any 1767 es signà el contracte per a aquesta construcció entre el rector de Santa Maria Benet Vila i l'escultor Carles Moretó i Brugueroles, resident a Solsona. S'indicava que l'obra havia de fer-se en un termini de sis anys i es pactava el seu cost en 6.000 lliures, a pagar 500 lliures cada mig any, començant el 1r. d'octubre de 1768. L'import comprenia únicament el treball de l'escultor, ja que se li havia de facilitar fusta, pedra, claus, aiguacuit i altres materials i també s'havien de pagar a part els jornals dels mestres de cases; a més tindria casa franca i decent per a ell i la seva família i igualment magatzem. En el cas que dificultats econòmiques no permetessin d'executar l'obra, se li havien de pagar 100 lliures per la *planta* que havia fet. (1)

Carles Moretó i Brugueroles va néixer a Vic l'any 1721 i morí a Solsona l'any 1783. Del llinatge dels anomenats *moretons*, família d'escultors i arquitectes, establerts a Vic, actius durant els segles XVII, XVIII i començaments del XIX, és potser el més conegut de la nissaga i a més ha tingut la sort que es conservés intacta la seva obra al santuari del Miracle de Riner, prop de Solsona; el retaule del Miracle destaca d'entre

les millors mostres del barroc català. Fou contractat l'any 1747 i Carles Moretó el deixà enllestit l'any 1758, data gravada en el medalló central del retaule. Després, el solsoní Antoni Bordons esmerçà catorze anys en els treballs de policromat i daurat. Tot i les vicissituds sofertes pel santuari, el retaule avui manté encara tot el seu esplendor inicial (2). Creiem que el mèrit d'aquest retaule determinà que s'escollís Carles Moretó per a fer el de Santa Maria en el Misteri de la Purificació.

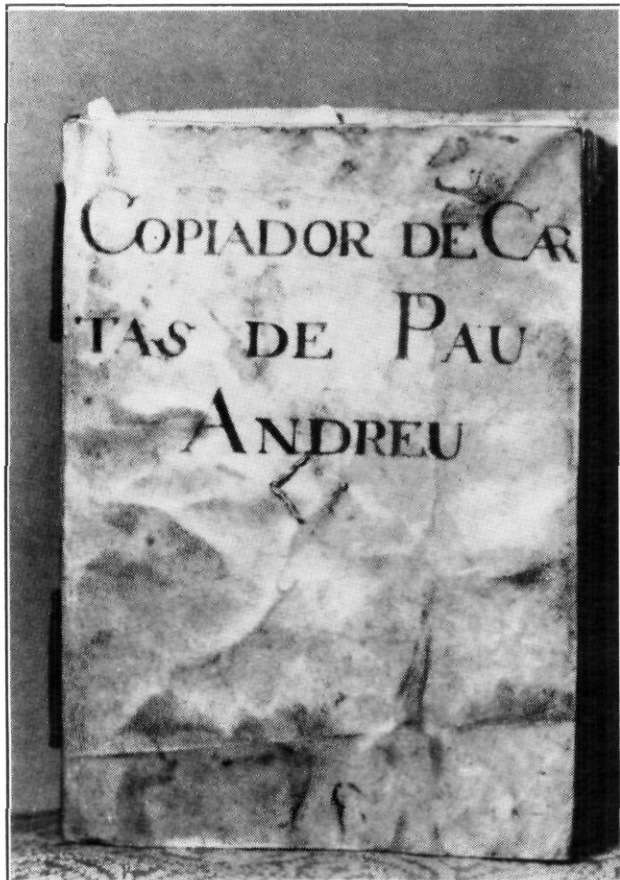
Ens consta que Moretó visqué a la nostra ciutat durant els anys que construïa el retaule; tenia el seu domicili al carrer de Sant Francesc, on la seva esposa Magdalena morí el 30 de setembre de l'any 1768. (3)

Tot i que tenim poques dades de l'actuació de Carles Moretó ja que no es conserva el *Llibre d'Acords de l'Obra* d'aquells anys, al llibre de comptes de les Administracions de *sant Desideri i les Santes*, amb motiu de les solemnes festes celebrades l'any 1772, per a la recepció de les relíquies insignes de les santes Juliana i Semproniana, procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès trobem, entre les despeses, la següent anotació: *Per un regalo que se feu als Srs. Carlos Morató y Francesc Morató, germans, Escultors y constructors del Altar Major de la Iglésia Parroquial, per sos treballs per adornar y empaliar los dits Altar e Iglésia en las Festas de las Santas, 30 lliures.* (4) D'aquesta decoració

s'han conservat els plafons de cartró pintat que ornaven les pilastres de la nau de l'església, actualment exposats a la Secció Santes del Museu Arxiu de Santa Maria.

Ja hem manifestat que no tenim el *Llibre d'Acords de l'Obra* d'aquells anys, però una nova lectura del llibre *Cartes d'un mestre veler* (1770-1794), de l'historiador mataroní Sr. Antoni Martí i Coll -obra guardonada amb el Premi Iluro 1966-, en la qual l'autor comenta les cartes de Pau Andreu i presenta, de forma amena i documentada, la vida del Mataró d'aquell temps, ens ha donat una valuosa informació sobre la Junta d'Obra de Santa Maria, que supleix la manca del llibre esmentat. (5)

L'amabilitat del Sr. Esteve Martí i Coll, propietari del *Copiador de Cartas de Pau Andreu*, ens ha permès de completar el coneixement de tot allò que Pau Andreu informava al seu cosí Francesc Boter, també mataroní, resident a Madrid, en els fragments de trenta-dues cartes, datades entre el 24 de desembre de 1774 i el 24 de juliol de 1779. De manera confidencial, i des de dins de l'Obra, de la qual ambdós foren membres, Pau Andreu explica al seu cosí les disputes a l'Ajun-

Copiador de cartes de Pau Andreu i Casals
(Propietat del senyor Esteve Martí i Coll)

tament pels nomenaments dels *Obrers*, la situació econòmica de l'església, sempre amb dificultats, i els treballs que es van fent en el retaule major de Santa Maria. (6)

Aquestes informacions ens donen la clau per conèixer les causes que motivaren el rebuig de les imatges que, per al retaule, havia fet Carles Moretó, la nova disposició del presbiteri, amb el cor, els nous altar i sagrari o manifestador, i el perquè de les imatges encarregades a Salvador Gurri. Tot i la poca informació que ens dóna el *Llibre de Comptes*, amb les cartes de Pau Andreu, i amb el sermó pronunciat pel canonge mataroní Dr. Jaume Matas, el dia de les Santes de l'any 1783 (7), tenim uns testimonis clars i valuosos que ens donen a conèixer la història del retaule major de Santa Maria, els darrers anys del contracte amb Carles Moretó, la fi dels seus treballs, i l'execució de les noves imatges i del tabernacle o sagrari expositor, obra de Salvador Gurri.

Per Pau Andreu sabem que l'any 1775 Moretó havia quasi acabat el retaule, ja que escriu *lo bó que feia lo retaula iluminat ab més de 300 ciris*, en les festes de les Santes d'aquell any (29 juliol 1775); poc després diu també que *la obra de detrás del Altar Major està concluhint per instants, en quan a cosa de fusta y fuster* (26 octubre 1776).

L'abril de 1777 ja eren fetes les imatges del Misteri de la Purificació i la Mesa del Tabernacle, cosa que veiem confirmada en l'oferta de Francesc Boter de donar 300 lliures per al corresponent policromat i daurat (19 abril 1777).

En aquest moment és quan trobem les primeres insinuacions contra les imatges que havia fet Carles Moretó. Pau Andreu indica que *may ditas Imatges poden causar devoció per més or que sels pose sobra, ni per més encarnació que sels pose a la cara y mans*, la causa principal, segons diu, era *per ser demasiadament xicas*. Explica que *el Poble està molt disgustat*, i indica que si pogués disposar lliurement de les 300 lliures *no faria altra cosa que enviar a buscar un de dos grans estatutaris que hi ha a Barcelona* (31 maig 1777).

Pocs dies després presenta també les seves al·legacions respecte al Sagrari, en la qual cosa coincideix amb el seu cosí Boter, interessat sempre en aquest tema (10 gener 1778).

En la carta del 21 de març de 1778 dóna la notícia que, gràcies al donatiu rebut de Francesc

Testa de Maria, que formava part del grup escultòric del Misteri de la Purificació al retaule de Santa Maria.

Escultura de Carles Moretó que figurava en el grup escultòric del Misteri de la Purificació al restaule de Santa Maria. Representa Simeó portant el vel en l'actitud de sostenir la imatge de l'Infant Jesús que no s'ha conservat.

Boter, s'ha pogut pagar *lo que faltava a lo Escultor que féu lo retaule, que ja no se deu un maravedís*. Carles Moretó, per tant, havia finalitzat el seu treball al retaule, deixant-lo a punt de fer el daurat i policromat, i havia cobrat tot el que se li devia. Per consegüent, ja no existia cap impediment perquè la Junta d'Obra actués amb plena llibertat. En la mateixa carta Pau Andreu diu que *ja està quasi decidit fer nova la Imatge de Maria Santíssima, per ser lo **objecte principal** del Altar*.

Aquestes darreres paraules ens indiquen clarament el motiu pel qual foren rebutjades les imatges de Moretó, que havia obrat, tal com se li havia encarregat, un grup escultòric representant el Misteri de la Purificació i, per tant, en el grup figuraven Simeó, esculturat a la manera barroca, amb les vestidures sacerdotals, tenint l'infant Jesús als braços; Maria, contemplant l'escena, meditant les paraules que acabava de dir-li l'ancià *una espasa de dolor traspasarà el teu cor*; sant Josep, portant les tórtors de l'ofrena, i la profetessa Anna. Evidentment, per a posar totes aquestes figures a la fornícula central del retaule no podien ser de grans dimensions. La imatge més espectacular, per la seva indumentària i per portar en els seus braços l'Infant, era la de Simeó, sortosament conservada al Museu Arxiu, on també hi ha la testa de Maria, que havia de quedar com les altres imatges a segon terme. Dues altres imatges d'aquest grup foren col·locades sobre la cornisa de l'altar del Sant Crist i destruïdes l'any 1936 juntament amb l'altar. El fet que Maria no fos suficientment destacada no agradà Pau Andreu que, com hem vist, considerava que la seva imatge havia de ser *lo objecte principal del retaule*.

Havien ja passat onze anys de l'encàrrec fet a Carles Moretó i, tot i que el retaule construït era del tipus que Martinell qualifica com a *Composicions Unitàries*, en la darrera fase dels retaules barrocs, caracteritzada per tenir una única fornícula central, quan més sumptuosa millor, per estatjar la figura principal del retaule, tendència que s'anà confirmant i seguí després en el barroc acadèmic, el grup escultòric de Moretó incorporava un barroquisme totalment superat en aquell moment, cosa que, sens dubte, influí en la idea de fer una nova i monumental imatge de Maria.

Insistent en aquest tema, Pau Andreu invoca en diverses ocasions l'opinió del poble, encara que pensem que en aquella època de la Il·lustració en realitat qui dominava la situació era el grup de persones influents, que havien vist obres de tendència més unitària, com la mo-

Relleu de Joan Grau (1642) al Museu Comarcal de Manresa. D'aquesta forma presentava el barroc el Misteri de la Purificació o Presentació de Jesús al temple.

numental imatge de l'Assumpta, a Santa Maria del Mar, de Barcelona, obra de Salvador Gurri. Més endavant veurem que el bisbe de Barcelona Gavino de Valladares també era partidari d'aquesta tendència ja que, en disposar que es posin les imatges de les Santes Juliana i Semproniana a l'altar major, les fa col·locar agenollades als peus de Maria, de manera que quedi ben destacada la titular de la parròquia, *objecte principal* del retaule major.

Per la carta del 17 de juliol de 1779 sabem que entrà com a *obrer* el Sr. Salvador Massot i Portell, ciutadà honrat i persona influent i de prestigi, *que és columna ferma, molta part del dia al Presbiteri, y té lumen per dirigir la nova obra que se fa de remouren lo Altar Major*. Aquesta remoció de l'altar havia estat interpretada tradicionalment com si s'hagués desfet tot el retaule de Carles Moretó, cosa totalment impossible pel temps que hauria requerit fer-lo de nou i per la situació econòmica de l'obra. Va contribuir a la confusió el fet que, a l'època, s'utilitzaven com a sinònims les paraules altar i retaule. La prova del precari estat econòmic la tenim en la mateixa carta, que diu *la llàstima és sent la Obra tan pobre que desitjaria se animàs Vm.a socorrela com acostuma*.

Aquesta pobresa de l'Obra es veu reflectida també en l'acta de la reunió celebrada a Santa Maria el 21 de juliol de 1779, acta que fou incorporada a la de la sessió del Consell Municipal del 14 d'agost del mateix any, que ens confirma que s'havia desmuntat l'altar major, amb les seves grades, i el sagrari o manifestador que Carles Moretó havia construït formant unitat amb el retaule, al fons del presbiteri, tal com podem veure en altres retaules de l'època, especialment en el del Miracle, obra del mateix escultor.

Havia convocat la reunió el Dr. Damià Sumalla, rector de Santa Maria, i hi assistiren els senyors Salvador Serra, regidor, Antoni Torras i Mataró i Llorenç Maresme, diputats comissionats del Molt Il·lustre Ajuntament, Don Angel Martínez de Velarde i Don Magí de Vilallonga, síndics de la ciutat, i com a *obrers* de l'església els senyors Salvador Massot i Portell, Llorenç Ros i Pau Andreu. Els fou proposat *si los aparexia bé lo Altar Major de la Iglésia en lo modo que novament se havia posat, arrimat a la paret y ab la figura que per Salvador Gurri, Escultor de Barcelona, se ha col·locat, i s'aprovà lo fins vuy practicat, y que se continui la obra, a gastos de la Administració de la Obra de la Iglésia*. Com hem dit, la pobresa de l'obra es posà de manifest en aquesta reunió, ja que consta en acta que l'Obra va demanar a l'Administració de les Santes, com a préstec, les quantitats que tenia recollides per fer l'altar que havien projectat. (8)

Pau Andreu ens informa també de la manca de cabals en la carta del 31 de juliol del mateix any, en la qual demana a Francesc Boter si pagaria una tercera part de les despeses que costaria de fer *Maria Santíssima, ab son trono de àngels*. En les darreres cartes insisteix parlant del sagrari, obra predilecta de Francesc Boter, per al qual es reservaven 200 lliures. Aquest sagrari o manifestador havia de ser com el de San Isidro, a Madrid, obra del gran arquitecte del segle XVII Ventura Rodríguez, de clara tendència vers el neoclassicisme. Es tractava d'un templet amb cúpula sostinguda per columnes corínties, tal com les feia Gurri en les seves obres, contrastant amb les barroques del retaule, que havia fet anteriorment Carles Moretó (24 juliol 1779).

En un document notarial signat per Salvador Gurri, el 29 de novembre de l'any 1781, reconeix haver rebut 350 lliures, a compte de les 1.063 lliures 3 sous i 6 diners, preu ajustat *per la construcció y fàbrica de la Mesa, Gradass, Sagrari y sos quadros, del Retaula Major de la Parroquial Iglésia*. (9) No tenim altres notícies d'aquestes

SERMON
QUE
EN EL PRIMER DIA
DE LAS SOLEMNES FIESTAS,
QUE DEDICÓ LA MUY ILUSTRE CIUDAD
DE MATARÓ
A SUS INCLITAS HIJAS LAS SANTAS VIRGINES,
Y MARTYRES
JULIANA, Y SEMPRONIANA,
CON MOTIVO DE LA SOLEMNE COLOCACION DE SUS
Insignes Reliquias en el Altar mayor de aquella
Parroquial Iglesia,
PREDICÓ
EL ILUSTRE Sr. Dr. Dn. JAIME MATAS CANONIGO
Lectoral de la Santa Iglesia de Barcelona.
El día 27. de Julio del año 1783.

CON LICENCIA

MATARÓ: Por JUAN ABADAL Impresor, y Librero.

SERMON,
QUE
EN EL SEGUNDO DIA
DE LA SOLEMNE
TRANSLACION
DE LAS INSIGNES RELIQUIAS DE LAS SANTAS
VIRGINES, Y MARTYRES
JULIANA, Y SEMPRONIANA
DEL
ALTAR INTERINO EN QUE ESTAVAN, AL ALTAR
mayor de la Iglesia Parroquial de la Ciudad de Mataró
D I J O
EL M. Rdo.*** SACERDOTE DE LA CONGREGACION
de la Mision.
CON LICENCIA DE LOS SUPERIORES.

MATARÓ: Por JUAN ABADAL Impresor, y Librero
calle de la Riera.

SERMON
QUE
EN LAS FIESTAS CELEBRADAS
EN LA MUY ILUSTRE CIUDAD
DE MATARÓ
CON MOTIVO DE LA SOLEMNE COLOCACION
DE LAS
INSIGNES RELIQUIAS DE SUS SANTAS PATRICIAS
JULIANA, Y SEMPRONIANA,
EN EL ALTAR MAYOR DE SU PARROQUIAL IGLESIA
PREDICÓ
En el tercer dia dedicado à obsequio de la Titular y Patrona
de la misma Ciudad la
VIRGEN MARIA
EN EL MISTERIO DE SU PURIFICACION
El Dr. Juan Bautista Plana Presbitero Beneficiado de la Par-
roquial Iglesia de San Pedro de las Puellas en la Ciudad
de Barcelona.
En el día 29. de Julio de 1783.
CON LICENCIA

MATARÓ: Por Juan Abadal Impresor, y Librero.

Sermons que foren pronunciats en les festes de les Santes de l'any 1883.

obres, únicament coneixem les quantitats pagades als fusters fins a l'any 1783. En les festes de les Santes, que excepcionalment aquest any duraren tres dies amb motiu del solemne trasllat de les relíquies insignes de Juliana i Semproniana, al lloc que se'ls havia destinat en el retaule major, també es celebrava la col·locació de la nova imatge de Maria, titular de l'església, amb les Santes agenollades als seus peus, imatges fetes per Salvador Gurri, així com també el nou tabernacle que ens consta que ja s'havia col·locat sobre l'altar major.

Ens ho expliquen ben clarament els tres sermons, impresos per Joan Abadal, pronunciats, el primer pel canonge lectoral de Barcelona, el Dr. Jaume Matas, mataroní; el segon pel Pare Camín, que es presenta com un *sacerdote de la Mision*, i el tercer dedicat a la Purificació de Maria, pel Dr. Joan Plana, també mataroní, beneficiat de Sant Pere de les Puellas de Barcelona. (10)

A més dels oficis del 27 i 28 de juliol, que es celebraven cada any, el dia 29 es cantà una Salve solemne, com la que es cantava cada any en la solemnitat de la Candelera. (11)

Com corresponia a una ciutat, cap de corregiment, i en unes grans solemnitats, s'imprimiren els sermons en castellà, llengua que el baró de Maldà anomenava *la llengua del Catastro*. El Dr. Matas en el seu sermó exposa amb detall tot el que s'havia fet en *el breve tiempo de 4 años calamitosos y de guerra, con los solos escazos caudales de la Obra de la Iglesia y diarias limosnas de los Devotos de las Santas*. Elogia la *Bella, majestuosa Imagen de Maria, que veis*

ocupar el centro de este nuevo y sumptuoso Altar Mayor... junto con Maria las bellisimas Imágenes de dos esclarecidas Virgenes, cuyas Sagradas Reliquias ocupan tan visible y distinguido lugar.

Valora favorablement el retaule que havia construït Carles Moretó, *iba levantándose la costosa fábrica de un suntuosísimo Altar Mayor* i diu també que *en vísperas de verse completa la obra, amaneció el suspirado feliz dia*, referint-se a l'any 1772, quan arribaren a Mataró les relíquies de les Santes. Explica que, passades aquelles festes, l'urna de les sagrades relíquies *fue depositada en un ajeno y reducido Camarín*, a la capella de Sant Desideri, i indica que hi havia diverses propostes per a fer una capella de les Santes, però que sorgiren dificultats insuperables. I que quan s'havia arribat a un acord, acceptat per tothom, el vaixell que portava de Gènova els marbres i jaspis per a fer el nou altar, sofrí un naufragi, anat tot al fons del mar.

I segueix dient *hasta aquí ninguno de los mataronenses se imaginava que hubiesen de colocarse, junto con María, en este nuevo nicho, las Sagradas Reliquias de sus Compatricias, quando plugo a Dios que lo tenia así resuelto... por voz de nuestro dignísimo Prelado el Ilmo. Sr. D. Gavino de Valladares... insinuó seria muy del agrado de Dios, colocarlas en el principal Altar*. Aquesta resolució del bisbe fou portada a terme aquell 27 de juliol de 1783, amb el fervor dels mataronins.

En el sermó ens parla també del *hermoso y rico Tabernáculo* i del cor, *fabricado al parecer, según el modelo que manifestó el Cielo a San*

Juan en el Apocalipsi, puestos alrededor del Trono los Venerables Sacerdotes que desde sus sillas devotamente adoran y cantan nuevos cánticos a Dios y al Divino Cordero. Com era usual en aquell temps, el cor devia estar, fins aquell moment, col·locat al centre de la nau de l'església.

El sermó del segon dia de les festes, el del dia 28, com era costum, fou dedicat a les relíquies de les Santes i el pare Camín tractà de conveniència i necessitat del seu culte. El tercer dia, extraordinari aquell any, predicà el Dr. Plana dedicant el seu sermó a Maria en el Misteri de la Purificació, destacant que la nova imatge fou exaltada en un eminent i primorós tron de presidència sobre la ciutat, tenint associades les imatges de Juliana i Semproniana.

De les paraules d'aquests predicadors es dedueix clarament que l'any 1783 ja eren col·locades al retaule de Carles Moretó les noves imatges que havia fet Salvador Gurri. També s'havia enllestit la nova situació del cor i posat l'altar major més avançat, amb el seu sagrari o manifestador, que d'aquesta forma quedava més visible dels fidels, contrastant amb la primitiva disposició de Carles Moretó, que l'havia col·locat al fons del presbiteri, unit al retaule.

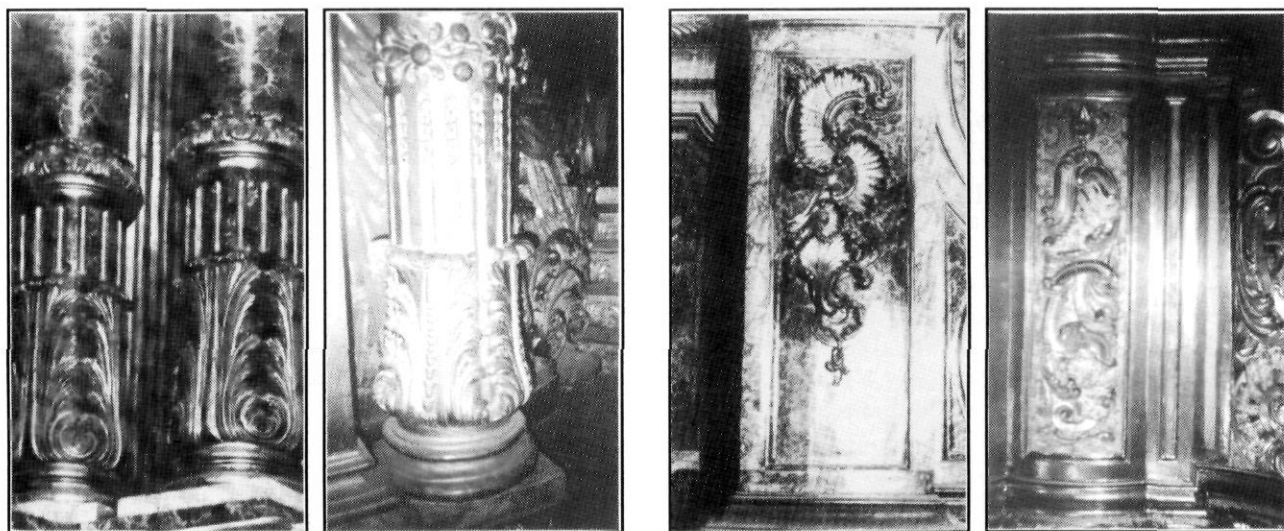
La comparació del retaule de Mataró amb el de Santa Maria del Miracle ens demostra que ambdós eren fets per la mateixa mà; les rocalles dels plafons són del mateix tipus i les columnes són d'un barroquisme que no havia utilitzat mai Salvador Gurri, qui, com podem veure per les columnetes del sagrari, emprava l'estil corinti, amb el fust net, sense ornamentacions daurades al terç inferior, ni corones ni flors.

El retaule de Mataró, de tendència més unitària que el del Miracle, no tenia les peanyes amb les imatges entre les columnes, ni una decoració barroca tan exuberant. Havien passat més de trenta anys entre la construcció del retaule del Miracle i la intervenció de Gurri al retaule de Mataró, en època d'un barroc més acadèmic.

L'any 1783 quedaven encara per fer obres als costats del presbiteri, el daurat i la policromia del retaule, la col·locació del grup escultòric del Pare Etern i els grans quadres dedicats a les Santes, però tot el conjunt de l'altar, amb el sagrari o manifestador, el cor, les imatges de Maria i de les Santes i el petit cambril per a les relíquies, ja estava situat de la mateixa forma que subsistí fins a la lamentable destrucció de l'any 1938.

En morir el canonge Jaume Matas, l'Obra li dedicà un funeral el 29 de desembre de 1786, i a la seva memòria féu gravar, per Pere Pasqual Moles, el conegut dibuix de Pere Pau Montanya representant Maria, en el misteri de la Purificació, agenollades a cada costat les Santes Juliana i Semproniana, i als peus de Maria el petit cambril per a les relíquies. Al peu del gravat s'indica *Salvador Gurri lo executó en escultura*; observem que hi ha únicament les imatges i el cambril, sense cap referència a la resta del retaule, obra de Carles Moretó.

En el llibre de caixa trobem un pagament de 186 lliures 13 sous i 4 diners, fet el 20 de maig de 1787, a Pere Pasqual Moles per gravar la *lâmina* i, més endavant, el 20 d'octubre de 1796, es pagaren a Salvador Gurri 19 lliures 10 sous per *200 Estampas de las Santas que tirà lo Sr. Dn. Pere Pau Molas*. (12)

Columnes i rocalles del retaule de Carles Moretó al santuari del Miracle de Riner (Solsona). El mateix tipus de columna i rocalles al retaule de Santa Maria de Mataró.

NOTES.

1.- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Protocols notarials de Mataró (PNM). Sèrie 814. Notari Josep Serra, 11 de març de 1767.

2.- BARAUT, Cebrià. *Santa Maria del Miracle*. Publicacions Abadia de Montserrat, 3a. edició, 1990.

3.- Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró (MASMM). *Llibre de Funerària i Cantars*, núm. 28, 30 de setembre de 1768.

4.- MASMM. Esg. 7. F20. *Comptes Administracions Sant Desideri i Santes 1769-1808*.

5.- MARTÍ i COLL, Antoni. *Cartes d'un Mestre Veler (1770-1794)*. Premi Iluro 1966. Caixa d'Estalvis de Mataró, 1967.

6.- Del *Copiadore de Cartes de Pau Andreu* hem extractat tot el que es refereix a Santa Maria. Encara que molts d'aquests fragments són citats per Martí en l'obra esmentada, indiquem únicament la data de la carta.

7.- MATAS, Dr. Dn. Jaime.

Sermón que en el primer dia de las solemnes fiestas que dedició la Muy Ilustre Ciudad de Mataró a sus inclitas hijas las Santas Vírgenes y Mártires Juliana y Semproniana... el 27 de julio de 1783. Mataró, Juan Abadal, impresor y Librero.

8.- Arxiu Municipal de Mataró. Llibre 22. *Acords del Consell 1778-1780*. Sessió 14 agost 1779 (citada per Martí en l'obra esmentada).

9.- ACA. PNM. Sèrie 925. Notari Antoni Torras i Mataró, 29 de novembre de 1783.

10.- MASMM. Esg. 2. *Arxiu del Rector*. Plec núm. 26.

11.- MASMM. *Llibre de Funerària i Cantars*. Num. 31, 29 de juliol de 1783.

12.- MASMM. Esg. 7. F20. *Comptes...*

13.- MARTÍ i COLL, A. *Obra cit.*, p. 89.